

Sin denique acidum fixum, ponticum, acerbum & austerrum, vel cum bile confermentatum corrigendum sit, præstant id acido, quieti & fixitati contraria, v. g. inuertentia volatilia, quæ sale volatili aromatico vel vrinoso pollent, vt antiscorbutica; Deinde & saturantia fixa, imprimis martialia. Tertiò aperientia splenetica & hepatica alia, cum primis aquea, humores adustos diluentia, salina, aliaque.

Profunt hæc in affectu hypochondriaco, scorbutico, obstructionibus, deliriis, maniâ, melancholiâ simplici & hypochondriacâ, cancro, elephantiasi, scabie siccâ, ferinâ & eius farinæ reliquis.

Communia biliosis *ὀπραμδν* patientibus & acidis melancholicis præsidia sunt opiata, & acrimoniam pro re natâ refrigerantia alia.

Quod serum spectat, verum quidem est, educi purgantibus posse solâ quantitate peccans, id ipsum tamen potissimum valet de infimo ventre & cæteris paribus; habet verò itidem exceptionem, in specie in affectibus pectoris. Si serum peccans tussim catarrhosque excitet, non facile purgans dare solemus, prius, quàm cocta & maturata probè fuerit materia. Par ratio est affectuum oculorum, ophthalmiæ, imminētis suffusionis & similia.

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT I.

De

Lenientibus.

LENIENTIA dicuntur tum ratione actionis, lenis, blandæ & suauiis, tum quoque partis, nempe alui, quæ aluum leniter expediunt, quam in omni morbo apertam esse conuenit; vnde cum huic fini optimè prospiciant, & primas vias sine molestiâ, sine turbatione, liberent, insignissimum habent vsum.

Et

Et hinc audiunt quoque *laxativa*, barbaris *minoratiua*, *ἐκκοπρωτικά* p. d, stercoraria, quod scybala promoueant, vt *benedicta*, ob maximam vtilitatem *ἰμαζωγὰ*.

Indicans primarium est alui lenitio, secundarium humorum vitiosorum eductio; coindicans vires debiles, adeoque purgantium sunt succedanea, succedunt iisdem in minori cacochymia gradu; succedunt, vbi purgantia minus tutò dantur, maiorem læsionem post se datura, vt proportio inter agens & patiens, seu potius inter indicans & indicatum, adæquata fiat.

Locum ergò habent in quouis morbo, tum si natura in officio cesset suo, hoc pacto monenda, tum reuellendi, & reliqua adiuuandi fine, innoxia singula & indemnata, siue per os adsumantur, seu per clysteres *κλίτω* applicentur, seu per epomphalia in vsum cedant.

Efficiunt hoc ipsum alia propriè, alia impropiè & per accidens. Propriè lenientia iterum alia humores educendos, alia naturæ stimulum & sensum magis respiciunt, quorum illa diximus per accidens magis, hæc per se magis id præstare, hoc respectu nempe *ἰπιδιωμὴ*. Vnde diuidemus iterum in lubricantia, detergentia & stimulantia.

Lubricando leniunt (i.) *aqua*, & humectantia, quæ diluunt feces seu scybala exiccata, ob defectum humidi ad fluendum, seu motum saltim, inepta, vt potus largior. Nil magis enim impedit scybalorum retentionem, (si appetitus cæteroqui benè habeat & cibus assumatur, quàm potus parcior, & vita deses, sedentaria, quieta. Vnde maximè errant, qui nescio quâ religiosâ parsimoniâ seu abstinentiâ à potu corpus defraudant genio, & alui beneficium hinc non experiuntur. Perpetua enim intercedit proportio inter assumpta, digesta & egesta; vt, quod alibi diximus, qui benè ingerit, digerit & egerit, sanus demum habendus sit.

Hinc falluntur, qui in morbis, quando nihil ægri assumpsere per aliquot dies ciborum, & venter quasi vacuus est, tamen stimulant aluum, non attendentes nil habere naturam, quod excernat, vnde necessariò quiescit. Hinc etiam in fame nimia subsident & corrugantur intestina. Hinc vno verbo largius hisce bibendum est.

Tantò magis verò leniunt & laxant aquea, quando ves factivo caractere sunt imbuta, ut thermæ & acidulæ, serum lactis caprinum &c. vel heterogeneis particulis fœta, apta fermentationi, vt mustum, cereuisia recens, & omnia feculenta, aluum turbantia. Vtroque nomine cereuisia Numburgensis id præstat, est enim ex nitrosæ naturæ aquâ cocta & turbulenta, vix claritatem acquirens ad instar aliarum. Sic & superbibitus potus prunis, pyrisue coctis, facilius id præstat.

Lubricando leniunt (2.) *emollientia mucilaginosæ*, quæ aqueam & sulphuream concretam habent mollitiem in recessu; tum alimentosa interius assumpta, oleracea omnia, nitroso sale fœta, quod vel gustu spinachiæ ad pulstem decoctæ patet; tum medicamentosa, in clysteribus recipienda. Nequæ enim hæc interius æquè adhibentur, quatenus ventriculum flaccidiorem reddunt, quod eius tono aduersum est.

Mollificant hæc itidem feces, & motum peristalticum intestinorum adiuuant, præcipuè quando naturâ suâ ficciora sunt hæc ipsa. Quidam colicus, aliis non iuuantibus, taleolis maluæ radicis; quidam desperatâ velut alui adstrictione laborans in balneum ductus & sacco è farina lini abdomini toti imposito conualuit. Non minus verò & hæc magis id præstant, quando salino stimulo acuantur.

Lubricando leniunt (3.) *oleosa, unctiosa, pinguis, lævigantia, laxantia stricturam*, tum interius itidem, tum exterius, v. g. butyrum paulò largius sumptum, modò non nidorosam qualitatem nimio vsu fœneremur, & maximè ante pastum. Quidam quæstor, ob fecum ficitatem sæpius colicis afflictus torminibus, ab eo tempore nunquam sensit eos repetere, cum prandii & cœnæ tempore primum ferculum statueret panem butyro illitum, suafu medici rationali. Sic & plebis experimento butyrum cum pinguedine anseris & muscerdâ imponitur umbilico pro laxanda aluo; sic etiam butyrum cum aloe remixtum & putamini nucis inclusum eodem fine facit officium. Sic oleum amygd. dulc. in calculo optimè lenit vias alui & vrinarias, aluo enim libera & colici & nephritici dolores conticescunt facillè.

Sic

Sic & infantum recens natorum primum est alimentum medicamentosum, vnico laxandi fine propinandum, vt meconium, feces biliosæ & viscidæ, torminum & symptomatum spasmodicorum causa, educantur. Oleum lini in dysenteria & pleuritide ob lenientem & sanantem vim insigne est. Singula nempe olea tum particulis sulphur-aqueo-mucilaginosis mollificantibus gaudent; tum salinis in recessu, quod etiam nuces edentibus iuglandes experiri facile est, vndè expeditissime iuuant.

Leniunt *deterfua & stimulantia*, quæ ob particulas salinas variè modificatas, acidulas, amaras, nitrosas, cum vel sine sulphureis lenius irritant & detergunt mucum. Omnia nempe salia stimulant, vnâque fluxiles humores reddunt, crassitie & viscedine excusâ. Stimulant *alkalia*, quæ, iuxta *Helmontium*, seminibus (per ignem) orbata solam (quasi & præcipuam) habent absterfuum, saponariam & resolutiuam proprietatem. Hinc in clysteribus stimuli loco adduntur; hinc cum purgantibus sociantur commodè; & speciatim tinctura tartari egregiè se gerit in obstructionibus alui, tam senili, quàm aliâ.

Stimulant *acidula terrea*, vt tartarea omnia, tartarus ipse crudus, quem crystallis præfert *Heer. in obs. p. 30.* Et *Angelus Sala* se à doloribus colicis, assumptis tartari crudi zj. liberatum nullis iuuantibus aliis deprædicat, causamque adseribit alleviationis remotioni causæ tartaræ & frigidæ in intestinis collectæ.

Leniunt aluum cremor & crystalli Fri , absterfuiâ fermentanteque naturâ, quâ bilem incidunt & fluxilem reddunt simul, eandemque contemperant: idque tum per se data ante cibum, repetito vsu, tum cum purgantibus & lenientibus aliis mixta, ut cum aloe &c. Sic etiam in formâ humidâ talismodi leniens est clyffus antimonii sulphuratus, qui hinc in potum inditus febricitantium & urinam mouet, & sudorem promouet & refrigerat, & aluum apertam seruat, vnde cum indicationibus pluribus satisfaciât, aptissimum constituit remedium. Neque obstat, acida figere potius & coagulare humores; distinguenda enim sunt & ipsa pariter & subiecta, prout ob particularum diuer-

diuersitatem fermentationem promouere, & irritare hinc diuersimodè seu stimulare fibras nerveas possunt. Sic oxymel est leniens egregium, extergenda pituita & intestinis inferuens, fixante naturâ acidâ alteratâ.

Talia acida sunt imprimis *nitrosa*, quæ omnia detergendo laxant, vnde in laxitate ventriculi & diarrhæis aliisque humorum serosorum fluxibus minus danda; vade ab his sæpè sollicitatam aluum nouimus, eam ad instar purgantis. Propinabamus fœminæ ʒj. arcani duplicari, ad moderandas ebullitiones hypochondriacas, pro tribus dosibus, singulo mane per tres dies continuos sumendis. Inde verò quotidie 4. 5. 6. purgata cum leuamine referebat hinc se à purgante dato hoc pulvere, vt putabat, egregiè adiutam, ☉ diatum aptissimus est clysterum stimulus.

Leniunt *salsa media* seu salsa, (quæ diuerso respectu possunt ad acida & media referri,) vt sal commune, hinc ciborum condimentum, quod simul excretionem scybalorum promouet. Lenit abstergendo & stimulando ☿ ☉ tus, quibusdam hinc salis balsamici titulo veniens, si ad ʒij. propinetur, quæ tamen dosi pro hoc fine impetrando nimia est, & teneriores faciliè lædit. Propinata hæc dosi à medico Serenissimo cuidam Principi, robustæ & militari vitâ induratæ naturæ, leniuit aluum 5. 6. sedibus. Eadem verò Serenissimæ coniugi data, tenerioris texturæ & serosiori, debilitatem induxit, vt lipothymia ipsâ surreperet. Sic & tartarus resolutus, (cum sale tartari) leniendi hisce viribus est conspicuus.

Præcipuè verò & stimulando leniunt *purgantia*, tum ipsa leniora, aloe, lenientium apex, manna, tamarindi, tum reliqua & alia, minori dosi data; adeoque purgantia accisâ dosi data, vel fortiora cum lenitiuis refractâ dosi mixta euadunt lenientia. Faciunt huc anima rhabarbari, pipulæ aloeticæ, Francfurtenfes, Glassianæ, & his affines ex aloe rosatâ, vel violatâ factæ, sine vel cum scammonio acuatæ, præcipuè si recludatur intimè & resolubilis per fermentationem reddatur aloe, accessione martis, ac cr. ☿ri, aliorumque sic simul cicurandorum, vbi viscedinem

nem resinofam irrefolubilem omnem deponit, egregio cum frategemate.

Tacemus alia lenientia huius commatis, quæ vel ex materiâ clyfterum, vel purgantium claffe huc referri poffunt. In mentem venit, quod vulgus hîc loci in vfu frequenti habet leniens, alio refereandæ dicatum quafi probatiffimum, plumas nempe anferum teneriores. *Plaum. Sedern* tenuiter concifas; quæ quicquid præftant, videntur facere ob heterogeneousitatem auerfam naturæ, vnde archæus ad excernendum confurgit.

Improprie verò & ex accidente lenientia huc faciunt adstringentia *καταχρηστικῶς* quafi talia, & effectu æquiuoco. Notandum enim, quod adstringentia in iis, qui laxiorem habent ventriculum & debiliorem, alvum non tantum leniant, fed & quandoque purgent, inprimis ex alimentofis cydonia, fi fuman- tur post pafum, vt ante cibum fumpta adstringunt, cuius rei ratio eft ex fibrarum naturâ petenda. Adstrictæ enim ante cibum ægrè dimittunt *κατὰ*, adstrictæ post cibum propulfionem accelerant. Par ratio eft opiatorum, de quo egimus in Opiologiâ, & puluerum ftypticorum. Vir hypochondriacus cum ad vomitum curandum affumeret puluerem ftypticum, toties diarrhæam reportabat, idque non femel, ob flacciditatem villorum ventriculi, vt de refoluentibus, de quibus inferius plura occurrerent, nil addamus.

Profunt hæc, vt diximus, *πῶς* in quouis morbo, vbi alvum aper- ram bonum eft effe, tum illo fenfu, quod ftatui naturali id fit conueniens; tum altero, vbi natura id indicat, nec alibi impedita eft, vt in variolis & morbilis, vbi nec lenientia fine noxâ dantur, alibi occupatâ naturâ. Sin naturæ beneficio alvus naturaliter foluatur, nec citetur vltra naturales terminos, id ipfum quoque bonum eft.

Dantur 2. cum cibus, fi quidem obferuatum eft, lenientia optimè hoc tempore dari, immediatè ante cibum, vel cum cibo ipfo, & potius cum cœnâ, quàm cum prandio. Legi meretur de hoc ipfo insignis locus apud *L. Septaliū* l. 3. animaduertit, vbi inter alia fcribit: Et vt milies ego expertus fum, & noftra-

tes medici meo exemplo cognouerunt, hoc modo aut uncia semis aut etiam drachmis duabus saepenumero maior excrementorum copia educitur, quam cum uncia, & etiam uncia vna semis per horam, vt moris est, ante prandium exhibetur. Hunc in finem vsitatissimè propinantur pilulae aloeticæ Francofurtenses aliaque huius generis. Conueniens est hoc tempus naturæ, quatenus à somno capto matutino tempore per aluum secludere scybala gestit.

3. *Lenientia purgantium commoda sunt adiuuantia, in specie tartarea, quæ non solum in decoctis purgantibus optimo cum successu iunguntur; verùm & in pulueribus purgantibus.*

Neque tamen 4. solis inhaerendum lenientibus, seu in principio morborum, seu in progressu; quin purgantia in eorundem locum sint surroganda, sicubi à maiori copiâ humorum indicentur, vnde illud apud Hoffmannum, l. de med. offic. Non curamus vllos magnos morbos, quia nunquam nos expeditus à lenientibus.

5. *Non sunt confundenda lenientia lubricantia & stimulantia. Lubricandum magis in siccitate intestinorum; stimulantium magis in eorundem repletionem. Illa magis feces, hæc sensum magis respiciunt. Lubricantia in clysteribus, stimulantia in suppositoriis magis profunt.*

LIBRI II. SECTIO II. CAPVT III.

De

Purgantibus.

PURGANTIA medicamenta, vt pleraque alia, nomen suum ab actione indepta sunt. Cum enim corpus mundificent à saburrâ vitiosâ, purgantia à Latinis, a Græcis καθαρτικά, ἁπὸ τοῦ καθαρῆεν, à purificando dicta sunt. Hippocrates frequenter φάρμακον καθ' ἑξῆς vocat purgans, absolute, citra adiectionem; quasi præcipuum medicamentum; contra sordes massam sanguineam inquinantes ordinatum.

Vt vt